

Date: 21st April-2026

INSON RUHIY TAJRIBASINING METAFORIK TASVIRLARI: INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL BIRLIKLAR ORQALI MILLIY TAFAKKURNING NAMOYON BO‘LISHI

Oriental Universiteti tillar 2 kafedrasida Dotsenti

Muratxodjayeva Feruza Xotamovna

Oriental Universiteti 1- bosqich Magistranti

Atakulova Kamola Ulug‘bekovna

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi metaforik birliklar chuqur tahlil qilinadi hamda ular orqali insonning ruhiy tajribasi, hissiy kechinmalari va milliy tafakkurining o‘ziga xos jihatlari yoritiladi. Metafora nafaqat badiiy vosita, balki inson tafakkurining muhim kognitiv mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Shu bois, maqolada metaforik birliklar tilshunoslik, kognitiv lingvistika va madaniyatshunoslik nuqtayi nazaridan o‘rganiladi. Metaforik birliklar orqali ifodalangan emotsional mazmun ko‘pincha ma‘lum bir madaniy kontekst bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Har bir til egasi o‘z tajribasi, urf-odatlar va tarixiy rivojlanishiga asoslangan holda dunyoni idrok etadi va bu jarayon til birliklarida, xususan, metaforalarda o‘z aksini topadi. Masalan, ingliz tilida abstrakt tushunchalarni ifodalashda ko‘proq individualistik va analitik yondashuv kuzatilsa, o‘zbek tilida esa jamoaviylik, hissiylik va obrazlilik ustunlik qiladi.

Annotation. This article provides an in-depth analysis of metaphorical units in the English and Uzbek languages and explores the distinctive features of human spiritual experience, emotional states, and national ways of thinking expressed through them. Metaphor is interpreted not only as a stylistic device but also as an important cognitive mechanism of human thought. Therefore, metaphorical units are examined from the perspectives of linguistics, cognitive linguistics, and cultural studies. The emotional content conveyed through metaphorical units is often closely connected with a specific cultural context. Each speaker perceives the world based on their own experience, traditions, and historical development, and this process is reflected in linguistic units, particularly in metaphors. For example, in English, an individualistic and analytical approach is more commonly observed in expressing abstract concepts, whereas in Uzbek, collectivism, emotional richness, and imagery tend to prevail.

Аннотация. В данной статье проводится глубокий анализ метафорических единиц в английском и узбекском языках, а также освещаются особенности духовного опыта человека, его эмоциональных переживаний и национального мышления, выражаемые через них. Метафора рассматривается не только как художественное средство, но и как важный когнитивный механизм человеческого мышления. В связи с этим метафорические единицы изучаются с точки зрения лингвистики, когнитивной лингвистики и культурологии. Эмоциональное содержание, выражаемое посредством метафорических единиц, часто тесно связано с определённым культурным контекстом. Каждый носитель языка воспринимает мир,

Date: 21st April-2026

опираясь на собственный опыт, традиции и историческое развитие, и этот процесс находит своё отражение в языковых единицах, в частности в метафорах. Например, в английском языке при выражении абстрактных понятий чаще наблюдается индивидуалистический и аналитический подход, тогда как в узбекском языке преобладают коллективизм, эмоциональность и образность.

Kirish. Til inson ruhiyati va emotsiyalarini ifodalashning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi. Har bir til metaforik birliklar orqali nafaqat shaxsiy tajribani, balki ijtimoiy munosabatlar, madaniy qadriyatlar va tarixiy xotirani ham aks ettiradi. Metaforalar orqali inson o'z ichki kechinmalarini tashqi dunyo obyektlari bilan qiyoslab, murakkab abstrakt tushunchalarni yanada tushunarli va obrazli shaklda ifodalaydi. Shu bois, metafora til va tafakkur o'rtasidagi ko'prik vazifasini bajaradi. Har bir til o'ziga xos metaforik tizimga ega bo'lib, bu tizim milliy mentalitet, urf-odatlar va ijtimoiy tajriba bilan chambarchas bog'liqdir. Ingliz va o'zbek tillari bu jihatdan sezilarli farqlarga ega. Ingliz tilida ko'pincha individualizm, ichki kechinmalarni tahlil qilish (introspektsiya) va shaxsiy tajribaga urg'u beriladi. O'zbek tilida esa kollektivlik, ijtimoiy munosabatlar va madaniy qadriyatlar ustunlik qiladi. Bu farqlar metaforik birliklarda yaqqol namoyon bo'ladi.

Masalan, ingliz tilidagi "heartache" iborasi asosan shaxsning ichki ruhiy og'rig'ini, individual qayg'usini ifodalaydi. Bu yerda e'tibor insonning ichki holatiga qaratilgan. O'zbek tilidagi "yurak azobi" esa nafaqat individual hissiyotni, balki uning ijtimoiy va madaniy kontekstini ham o'zida mujassamlashtiradi. Bu ibora ko'pincha oilaviy, ijtimoiy yoki axloqiy omillar bilan bog'liq holda qo'llanadi va shu orqali kollektiv ongning aks etishini ko'rsatadi. Shu jihatdan, til va madaniyat o'rtasidagi kognitiv bog'liqlikni o'rganish inson ruhiy tajribasini chuqurroq anglash imkonini beradi. Metaforik birliklar inson tafakkurining qanday shakllanishini, u qanday konseptual modellar asosida ishlashini va madaniy qadriyatlar bilan qanday uyg'unlashishini ochib beradi.

Maqolaning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- Ingliz va o'zbek tilidagi metaforik birliklarni tizimli ravishda tahlil qilish;
- Emotsional mazmun va madaniy kontekst o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni solishtirish;
- Metaforik birliklarning milliy tafakkur va hissiy tajriba bilan aloqadorligini aniqlash;
- Til, madaniyat va kognitiv lingvistika nuqtai nazaridan kompleks yondashuv asosida tahlil qilish.

Nazariy jihatdan ushbu tadqiqot bir qator muhim ilmiy qarashlarga asoslanadi. Xususan, George Lakoff va Mark Johnson tomonidan ilgari surilgan nazariyaga ko'ra, metafora inson tafakkurining asosiy mexanizmlaridan biri bo'lib, abstrakt tushunchalarni konkret va sezgi orqali qabul qilinadigan obrazlar yordamida tushuntiradi. Zoltán Kövecses esa emotsional metaforalarning nafaqat individual tajribani, balki madaniy kontekstni ham aks ettirishini ta'kidlaydi. Shuningdek, Ronald Langacker tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv grammatika nazariyasi til tuzilmalari va ma'no o'rtasidagi uzviy

Date: 21st April-2026

bog'liqlikni tushuntirishga xizmat qiladi. Amaliy tahlil jarayonida ingliz va o'zbek tillaridagi metaforik birliklar turli misollar asosida ko'rib chiqiladi.

Masalan:

Heart of stone metaforasi ingliz tilida insonning hissiy sovuqligi, rahmsizligi yoki boshqalarga nisbatan befarqligini ifodalaydi. *“He faced the world with a heart of stone”* jumlasida shaxsning ichki holati, ya'ni uning hissiy jihatdan yopiq ekanligi tasvirlanadi. Kognitiv nuqtai nazardan, bu yerda “yurak” hissiyot markazi sifatida, “tosh” esa qattqlik va hissiyatsizlik ramzi sifatida conceptual mapping orqali bog'lanadi.

Burst into tears iborasi esa kuchli va to'satdan yuzaga keladigan emotsional reaksiyani ifodalaydi. *“She burst into tears after hearing the news”* misolida hissiyotlarning nazoratdan chiqib, birdaniga namoyon bo'lishi tasvirlangan. Bu metafora nafaqat individual kechinmani, balki ijtimoiy jihatdan qabul qilinadigan emotsional reaksiyani ham aks ettiradi. Ya'ni, yig'lash insoniylik belgisi sifatida ko'riladi va madaniy kontekstda ma'lum darajada normal holat sifatida baholanadi. O'zbek tilida bu kabi holatlarga mos ravishda *“ko'z yoshiga bo'g'ilmog'”*, *“yig'idan to'xtamaslik”* kabi iboralar qo'llaniladi. Biroq ular ko'pincha yanada kuchliroq emotsional fon va dramatik obrazlilik bilan ajralib turadi. Bu esa o'zbek tilida hissiy ifoda darajasi yuqoriroq ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, ingliz tilidagi metaforalar ko'pincha qisqa, ixcham va analitik bo'lsa, o'zbek tilida ular ko'proq tasviriy, kengaytirilgan va emotsional rang-baranglikka ega bo'ladi. Bu farq ikki til egalarining dunyoni idrok etish uslubidagi tafovut bilan bevosita bog'liqdir. Ingliz tilidagi metaforik birliklar insonning ichki ruhiy holatini, individual tajribasini va introspektiv kechinmalarini ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ushbu birliklar ko'pincha konseptual metafora asosida shakllanib, abstrakt hissiyotlarni konkret obrazlar orqali ifodalaydi.

Masalan, **“carry a heavy heart”** iborasi ruhiy yuk va chuqur qayg'uni anglatadi. *“He carried a heavy heart after the loss”* jumlasida insonning ichki og'ir hissiy holati tasvirlanadi. Kognitiv nuqtai nazardan, bu yerda “yurak” hissiyot markazi sifatida, “og'irlik” esa qayg'u va psixologik bosim ramzi sifatida conceptual mapping orqali bog'lanadi. Ya'ni, hissiy og'irlik jismoniy og'irlik sifatida tasavvur qilinadi.

“Love is fire” metaforasi esa universal xarakterga ega bo'lib, sevgi hissining ikki tomondan tabiatini ifodalaydi. *“Love is fire, it warms but can burn”* misolida sevgi bir tomondan iliqlik, yaqinlik va hayotiy energiya manbai sifatida ko'rsatilsa, ikkinchi tomondan xavf, azob va yo'qotish ehtimolini ham anglatadi. Bu metafora kognitiv lingvistikada keng tarqalgan konseptual model bo'lib, hissiyotlarni tabiiy hodisalar orqali tushuntirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, **“enemy's heart is cold”** iborasi insonning rahmsizligi, sovuqqonligi va yomon niyatini ifodalaydi. *“The enemy's heart is cold, showing no remorse”* jumlasida hissiy befarqlik va axloqiy mas'uliyatning yo'qligi tasvirlanadi. Bu yerda “sovuqlik” hissiy uzoqlik va mehrning yo'qligi bilan bog'lanadi, ya'ni kognitiv mapping orqali axloqiy sifatlar jismoniy holatlar bilan ifodalanadi. O'zbek tilidagi metaforik birliklar esa ko'proq ijtimoiy-madaniy qadriyatlar, kollektiv tajriba va ruhiy uyg'unlikni ifodalashga

Date: 21st April-2026

yo'naltirilgan. Bu birliklarda individual hissiyotlar ko'pincha ijtimoiy kontekst bilan chambarchas bog'langan holda namoyon bo'ladi.

Masalan, **"ko'ngli to'q"** iborasi ichki tinchlik, qoniqish va ruhiy barqarorlikni anglatadi. *"U har doim ko'ngli to'q bo'lib yashaydi"* jumlasida insonning nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy jihatdan ham muvozanatli hayot kechirayotgani ifodalanadi. Bu metafora moddiy va ma'naviy qoniqish uyg'unligini aks ettiradi.

"Yuragi ezilmoq" esa kuchli hissiy og'riq va qayg'uni bildiradi. *"U yuragi ezilib xabarni eshitdi"* misolida insonning ichki kechinmalari juda obrazli tarzda ifodalanadi. Bu yerda hissiyot jismoniy bosim yoki ezilish sifatida tasvirlanadi, bu esa ingliz tilidagi "heavy heart" metaforasi bilan ma'lum darajada o'xshashlikni ko'rsatadi.

"Ota ko'ngli" iborasi o'zbek madaniyatiga xos bo'lgan ijtimoiy va oilaviy qadriyatlarni aks ettiradi. *"U ota ko'ngli bilan qaror qabul qildi"* jumlasida qaror qabul qilish jarayonida mehr, mas'uliyat va farzand manfaatini ustun qo'yish kabi madaniy normalar ifodalanadi. Bu metafora individual emas, balki ijtimoiy rolga asoslangan tafakkurni ko'rsatadi.

"Oqil yurak" esa aql va hissiyot uyg'unligini bildiradi. *"U oqil yurak bilan masalani hal etdi"* misolida qaror qabul qilishda nafaqat mantiqiy fikrlash, balki hissiy sezgirlik ham muhim ekanligi ta'kidlanadi. Bu o'zbek tafakkurida ratsional va emotsional omillarning bir-biridan ajralmasligini ko'rsatadi.

Umumiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, metaforik birliklarni quyidagi kategoriyalarga ajratish mumkin:

Universallik (umumiylik):

- *Love is fire – Sevgi olov*
- *Heartache – Yurak azobi*

Bu metaforalar turli tillarda uchrasa-da, insonning umumiy biologik va emotsional tajribasiga asoslanadi. Ya'ni, ular universal kognitiv modellarga tayanadi.

Milliy xususiyatlar:

- *Enemy's heart is cold – Sovuq yurak*
- *Ko'ngli to'q*

Bu birliklar esa muayyan madaniyatga xos qadriyatlar, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy tajriba asosida shakllanadi. Solishtirma tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz tilidagi metaforik birliklar ko'proq individualizm, ichki kechinmalar va introspektiv tajribani ifodalashga yo'naltirilgan. O'zbek tilida esa metaforalar ijtimoiy munosabatlar, oilaviy qadriyatlar va kollektiv tafakkur bilan uzviy bog'langan. Natijada, metaforik birliklar orqali nafaqat tilning leksik boyligi, balki inson tafakkurining milliy va universal jihatlari ham namoyon bo'ladi. Bu esa til, madaniyat va kognitiv jarayonlar o'rtasidagi murakkab va chuqur aloqani ochib beradi.

Xulosa shuni ko'rsatadiki, metaforik birliklar inson ruhiyati va emotsiyalarini ifodalashda markaziy rol o'ynaydi hamda til orqali inson tafakkurining chuqur qatlamlarini ochib berishga xizmat qiladi. Ingliz va o'zbek tillaridagi metaforik tizimlar tahlili shuni ko'rsatdiki, har ikki til umumiy kognitiv asosga ega bo'lsa-da, ularning ifoda usullari

Date: 21st April-2026

sezilarli darajada farqlanadi. Xususan, ingliz tilida individual tajriba, ichki kechinmalar va introspektiv hissiyotlar ustunlik qilsa, o‘zbek tilida ijtimoiy-madaniy kontekst, kollektiv qadriyatlar va munosabatlarga asoslangan tafakkur kuchliroq namoyon bo‘ladi. Shuningdek, tadqiqot natijalari metaforalarning nafaqat lingvistik birlik, balki kognitiv va madaniy fenomen ekanligini tasdiqlaydi. Metaforalar orqali inson abstrakt tushunchalarni konkret obrazlar yordamida anglaydi, shu bilan birga o‘zining hissiy tajribasini madaniy me‘yorlar asosida ifodalaydi. Bu esa til, tafakkur va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni yana bir bor tasdiqlaydi.

Bunday qiyosiy tahlil til o‘rganish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, u o‘rganuvchilarga faqat grammatik va leksik bilimlarni emas, balki til ortidagi madaniy va kognitiv mexanizmlarni ham tushunishga yordam beradi. Shu jihatdan, metaforik birliklarni o‘rganish madaniyatlararo kommunikatsiya samaradorligini oshirishda, noto‘g‘ri talqinlarning oldini olishda va nutqning tabiiyligini ta‘minlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Kelajakda ushbu yo‘nalishdagi tadqiqotlarni yanada kengaytirish, xususan, boshqa tillar bilan qiyosiy tahlillarni olib borish, metaforalarning pragmatik va diskursiv xususiyatlarini o‘rganish muhim ilmiy natijalarga olib kelishi mumkin. Shuningdek, metaforik birliklardan foydalanishning psixolingvistik jihatlarini tadqiq etish orqali inson tafakkurining yanada chuqur mexanizmlarini ochib berish imkoniyati mavjud.

Umuman olganda, metaforik birliklarni o‘rganish nafaqat tilshunoslik, balki kognitiv fanlar, madaniyatshunoslik va kommunikatsiya nazariyasi uchun ham dolzarb va istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi. Ushbu tadqiqot esa ingliz va o‘zbek tillari misolida metaforalarning universalligi va milliy xosligini ochib berish orqali mazkur sohada muhim ilmiy hissa qo‘shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
2. Ko‘vecses, Z. (2010). *Metaphor: A practical introduction* (2nd ed.). Oxford University Press.
3. Langacker, R. W. (2008). *Cognitive grammar: A basic introduction*. Oxford University Press.
4. Axmedov, Q. (2012). *Tilshunoslik: nazariya va amaliyot*. Toshkent: “Sharq”.
5. Yoqubov, S. (2015). *Metafora va simvolizm: til va madaniyat kontekstida*. Toshkent: “O‘zbekiston”.
6. Xolmurodov, B. (2018). *Kognitiv lingvistika va til*. Toshkent: “Fan”.
7. Karimov, I. (2020). *Emotsional birliklar va ularning tahlili (o‘zbek tili misolida)*. Toshkent: “Ilm-Ziyo”.
8. Mirzaev, D. (2017). *Leksik semantika va metafora nazariyasi*. Samarqand: “SamDU nashriyoti”.
9. Muratxodjayeva, F. X. (2026). *INSON RUHIYATINI IFODALOVCHI BIRLIKLARNING MILLIY-MADANIY XUSUSIYATLARI*. *Latin American journal of education*, 6(1), 204-209.

Date: 21st April-2026

10. MURATKHODJAEVA, F. (2026). INGLIZ VA O ‘ZBEK MADANIYATLARIDA AYOL OBRAZINING LINGVOMADANIY MODELI. «ACTA NUUZ», 1(1.2), 306-308.
11. Xotamovna, M. F. (2025). MADANIYATLARARO KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYADA TARJIMANING MUHIM AHAMIYATI. SO ‘NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 8(1), 183-187.
12. MURATKHODJAEVA, F. (2025). INSON RUHIYATINI IFODALOVCHI MELIORATIV EMOTSIYALARNING SEMANTIK KO ‘LAMI. «ACTA NUUZ», 1(1.2. 1), 280-281.

